

ŻYCIE I PRACA W PÓŁNOCNO-WSCHODNIEJ SZKOCJI

*****

WPROWADZENIE

Witamy w **Północno-wschodniej Szkocji (North East of Scotland)**. Mamy nadzieję, że podoba ci się praca oraz życie tutaj.

Jest rzeczą nierealistyczną, aby spodziewać się, że będą dostępne informacje na każdą sytuację, jaka może cię spotkać. Jednakże uważa się, że oprócz zapewnianej porady, ważne jest również podanie ci załączników do innych stron internetowych, które mogą okazać się użyteczne.

Jeżeli angielski nie jest twoim pierwszym językiem, niektóre agencje będą miały dostęp do **“Language Line”** lub do usług tłumaczeń.

Spis treści

1. Banki i Kasy oszczędnościowe	3
2. Kasy pożyczkowe	3
3. Dyskryminacja	3
4. Prowadzenie pojazdów	4
5. Szkolnictwo	7
6. Służby w nagłych wypadkach	10
7. Zatrudnienie	12
8. Wiara, religie i przekonania	15
9. Zdrowie	15
10. Budownictwo mieszkaniowe	17
11. Wypoczynek	18
12. Biblioteki	18
13. Urzędy pocztowe	19
14. Opieka Społeczna	19
15. Telewizja	20
16. Podróż	20

1. Banki i Kasy oszczędnościowe

Ważne jest, aby otworzyć konto w banku lub kasie oszczędnościowej, ponieważ większość pracodawców wpłaca pensje na konto.

Do otwarcia konta musisz przedstawić następujące informacje:

- dowód identyfikacyjny (paszport, dowód osobisty lub prawo jazdy) oraz
- dowód adresu zamieszkania (umowa mieszkaniowa lub list od pracodawcy)

Kasy oszczędnościowe/Banki (Building Societies/Banks) wydadzą karty z kodem, tzw. **PIN Osobowy Numer Identyfikacyjny (Personal Identification Number)**, które zostaną dostarczone na adres, podany przez ciebie. Są one wysyłane pocztą. Jeśli zmienisz adres, musisz poinformować swoją Kasę oszczędnościową/Bank.

Trzymaj swój PIN w bezpiecznym miejscu i NIE dawaj nikomu tego numeru.

Możesz również dokonywać transakcji bankowych w **urzędach pocztowych (Post Offices)**. Więcej informacji możesz znaleźć pod numerem telefonu 08457 223344 lub tekstu 08457 223355, albo wejść na stronę www.postoffice.co.uk.

2. Kasy pożyczkowe (Credit Unions)

Kasy pożyczkowe (Credit Unions) należą do oraz są zarządzane przez swoich członków, którzy tworzą wspólny fundusz oszczędnościowy i mają dostęp do tanich kredytów, gdy muszą zaciągnąć pożyczkę.

Oszczędności członków są gwarantowane przez system rekompensaty rządowej, a także członkowie otrzymują nieskładkowe świadczenia z tytułu śmierci. Każdy, kto mieszka lub pracuje w rejonie Grampian, może zapisać się do **North East Scotland Credit Union Ltd. (NESCU)** lub **Grampian Credit Union (GCU)**. W celu uzyskania dalszych informacji, wejdź na stronę www.nescu.co.uk lub www.grampiancreditunion.co.uk

3. Dyskryminacja

Prawo Zjednoczonego Królestwa rozpoznaje grupy ludzi, którzy są chronieni przed dyskryminacją w miejscu pracy, bądź przy zapewnianiu dóbr i usług. Grupy te określane są terminem „siedem pasm” równości, np. Rasa, Płeć, Niepełnosprawność, Religia i przekonania, Orientacja seksualna, Transpłciowość oraz Wiek. Po szczegóły prosimy udać się na stronę www.equityhumanrights.com/your-rights/

W tej części Szkocji pomoc można znaleźć w www.grec.co.uk <http://www.multiethnic.co.uk> lub www.nesen.org.uk.

4. Prowadzenie pojazdów

Osoby z Unii Europejskiej (European Union) (EU) odwiedzające Zjednoczone Królestwo

Jeśli posiadasz ważne prawo jazdy **Wspólnoty Unii Europejskiej (European Union Community)** i odwiedzasz Zjednoczone Królestwo, możesz prowadzić każdy pojazd, do którego uprawnia cię twoje prawo jazdy. Pojazdy, do prowadzenia których jesteś uprawniony, muszą być uwidocznione na twojej licencji. Wszyscy kierowcy muszą podporządkować się wymaganiom Zjednoczonego Królestwa dotyczącym minimalnej granicy wiekowej, a mianowicie: 17 lat w przypadku samochodów i motocykli, 18 lat w przypadku pojazdów średniej wielkości oraz 21 lat w przypadku ciężarówek i autobusów.

Osoby z Unii Europejskiej (European Union) (EU) mieszkające w Zjednoczonym Królestwie

Jeśli posiadasz ważne prawo jazdy **Wspólnoty Unii Europejskiej (European Union Community)**, upoważnia cię ono do prowadzenia pojazdów na terenie UK na okres, jak wymieniono poniżej. Alternatywnie, w każdej chwili możesz wymienić swoją licencję na prawo jazdy Wielkiej Brytanii. Przyjmując, że twoje prawo jazdy jest ważne, możesz prowadzić samochód lub motocykl (licencja zwykła) na terenie UK aż do wieku 70 lat, bądź przez trzy lata od chwili zostania rezydentem, w zależności od tego, który z danych okresów jest dłuższy. Aby nadal prowadzić pojazdy po upływie wymienionych okresów, musisz uzyskać prawo jazdy UK.

Jeśli jeździsz bez ważnego prawa jazdy, twój pojazd zostanie zatrzymany; sankcje prawne obejmują grzywnę, punkty karne na licencji oraz odebranie prawa jazdy.

Zwiedzający lub rezydent (w tym student) oraz posiadacze licencji spoza EU

Jeśli jesteś posiadaczem zwykłego prawa jazdy lub międzynarodowego prawa jazdy (uprawnienie na samochód, motorower, motocykl) i przyjmując, że twoja licencja lub zezwolenie jest ważne, możesz prowadzić mały pojazd dowolnej kategorii, uwidocznionej na twojej licencji, przez okres do 12 miesięcy od momentu zostania rezydentem. W celu zapewnienia ciągłości uprawnienia do jazdy, należy postarać się o tymczasowe brytyjskie prawo jazdy i zdać testy na prawo jazdy przed upływem tego 12-miesięcznego okresu. Jeżeli uzyskasz tymczasowe prawo jazdy w ciągu tego okresu, nie będziesz podlegać warunkom posiadania tymczasowego prawa jazdy, np. eksponowanie tablic z literą „L”, czy też jazda pod nadzorem wykwalifikowanego kierowcy lub z wykluczeniem autostrad.

W celu uzyskania informacji na temat licencji, odwiedź stronę:

www.direct.gov.uk/en/Motoring/DriverLicensing/DrivingInGbOnAForeignLicence/DG_4022556

lub www.dvla.gov.uk

Ulotki informacyjne **DVLA** Urzędu d/s prowadzenia oraz licencji pojazdów (**Driving and Vehicles Licence Authority**), D100 i INV38 są również dostępne w **urzędach pocztowych (Post Offices)** i zapewniają informacje dotyczące prowadzenia pojazdów na terenie UK.

Kupno i sprzedaż samochodów

Zaleca się, żeby przed kupnem używanego samochodu, dokonać sprawdzenia danych, co pozwoli ustalić, czy pojazd podlega zadłużeniu finansowemu, jest kradziony, spisany na straty lub ma przestawiony licznik. W celu uzyskania dalszych informacji, zajrzyj na strony: www.rac.co.uk www.theaa.com lub www.hpcheck.com

Ubezpieczenie

Według prawa musisz mieć ubezpieczenie motorowe, ponieważ jeśli podczas jazdy kogoś zranisz lub uszkodzisz czyjąś własność, musisz zgodnie z prawem, zrekompensować tę drugą osobę. Minimalny rodzaj ubezpieczenia obowiązkowego to ubezpieczenie 'Tylko na osoby trzecie'. Polisa wszechstronna pokrywa również uszkodzenie twojego własnego samochodu. *Używanie pojazdu motorowego na drodze publicznej bez odpowiedniego ubezpieczenia motorowego jest wykroczeniem.*

Każdy, kto chce jeździć twoim samochodem, musi być wymieniony w twojej polisie ubezpieczeniowej i będzie to kosztowało dodatkowo. W celu zdobycia dalszych informacji, zajrzyj na strony internetowe www.rac.co.uk lub www.theaa.com, bądź też do miejscowych organizacji ubezpieczeniowych.

Przegląd techniczny

Ponad trzyletnie samochody muszą co roku przejść test **Ministerstwa transportu (Ministry of Transport) (MOT)**. *Używanie na drodze publicznej ponad trzyletniego pojazdu bez aktualnego zaświadczenia testu **MOT** jest wykroczeniem.*

Musisz być w stanie przedstawić policji *na żądanie*:

- twoje prawo jazdy
- ważne świadectwo ubezpieczenia
- ważne zaświadczenie **MOT** (jeśli twój samochód ma ponad trzy lata)

Podatek drogowy

Licencja pojazdu (tzw. Dysk podatkowy) pokazuje, że zapłaciłeś prawidłowy podatek od pojazdu. Musisz umieścić ten dysk po lewej stronie przedniej szyby pojazdu. Licencję pojazdu można wykupić na 6 lub 12 miesięcy w **urzędzie pocztowym (Post Office)**. Potrzebujesz zabrać ze sobą następujące dokumenty:

- Formularz **DVLA** (z **urzędu pocztowego (Post Office)** lub wysłany bezpośrednio do Ciebie pocztą, jeśli Twój pojazd jest już zarejestrowany w **DVLA**)
- Ważne świadectwo ubezpieczenia
- Ważne zaświadczenie **MOT** (jeśli Twój samochód ma ponad trzy lata)

Ulotki informacyjne są dostępne w **urzędzie pocztowym (Post Office)** albo na stronie www.dvla.gov.uk

Zasady drogowe

Wszyscy kierowcy powinni przeczytać **Kodeks drogowy (Highway Code)**. Możesz go kupić w księgarniach lub zajrzeć na stronę www.highwaycode.gov.uk. Pomoże to zapobiec wypadkom poprzez upewnienie się, że każdy stosuje te same zasady podczas jazdy. Zawiera on takie zasady, jak:

- Jeźdź po lewej stronie drogi
- Wyprzedzaj po prawej
- Na rondach, daj pierwszeństwo zbliżającemu się ruchowi z prawej
- Na skrzyżowaniach, przestrzegaj znaków udzielenia pierwszeństwa oraz zatrzymania się. Możesz ujrzeć czerwony znak (**„ZATRZYMAJ SIĘ” („STOP)”**) lub trójkątny znak **„USTĄP” („GIVE WAY”)**, albo oznakowanie **„USTĄP” („GIVE WAY”)** (przerwane białe linie i biały trójkąt na jezdni). Oznacza to, że musisz ustąpić ruchowi na innej drodze.

Te zasady są wymogami prawnymi i *jeśli ich nie przestrzegasz, popełniasz wykroczenie*. Możesz zostać ukarany grzywną, otrzymać punkty karne na swoim prawie jazdy lub zostać pozbawionym prawa prowadzenia pojazdów.

Ograniczenia prędkości

Ogólnie ograniczenie prędkości jest następujące, ale znaki będą odpowiednio wskazywały:

- 30 mil/godz (48 km/godz)   teren zabudowany (np. miasta, wioski)
- 60 mil/godz (96 km/godz)   droga jedno-pasmowa (dla samochodów)
- 70 mil/godz (112 km/godz)   droga dwu-pasmowa/autostrady (dla samochodów)

Używanie telefonu komórkowego

Nie wolno używać telefonu komórkowego podczas prowadzenia pojazdu. Jeśli to zrobisz, możesz zostać ukarany grzywną oraz otrzymać punkty karne na swoim prawie jazdy.

Pasy bezpieczeństwa

Pasy bezpieczeństwa *muszą być* zapięte zarówno przez kierowcę, jak i wszystkich pasażerów. *Możesz zostać ukarany grzywną, jeśli nie masz zapiętych pasów.* Kierowca musi się upewnić, że pasażerowie w wieku poniżej 14 lat mają założony odpowiedni rodzaj pasa bezpieczeństwa. Dziecko poniżej 3 lat musi używać zatwierdzonego fotelika samochodowego. Na stronie <http://www.childcarseats.org.uk/law/index.htm#lawtable> proszę znaleźć zasady prawne dotyczące przymocowań w samochodzie dla dzieci starszych.

Motocykle

Kierowca oraz pasażer motocykla, skutera czy motoroweru *mają obowiązek* zakładania kasków.

Picie alkoholu i prowadzenie pojazdu

Alkohol może mieć duży wpływ na zdolność prowadzenia pojazdu. *Usilnie zaleca się, aby nie prowadzić pojazdu po spożyciu alkoholu.*

Jeśli policja cię zatrzyma, gdy prowadzisz pojazd, będąc powyżej dozwolonego limitu alkoholowego, prawdopodobnie zostaniesz aresztowany i zatrzymany na posterunku policji na całą noc, aby stanąć przed sądem następnego dnia. Narkotyki i leki również mogą mieć wpływ na twoją zdolność bezpiecznej jazdy i mogą prowadzić do oskarżenia. Skazani kierowcy są pozbawieni prawa prowadzenia pojazdu na okres minimum 12 miesięcy i mogą otrzymać karę grzywny do 5000 funtów oraz 6 miesięcy więzienia.

Wypadki

Jeśli jesteś zaangażowany w wypadku podczas jazdy, musisz **ZATRZYMAĆ SIĘ**. Jeśli ktoś został ranny, bądź jest jeszcze jakaś szkoda, oprócz twojego własnego pojazdu, musisz podać imię i nazwisko, adres oraz szczegóły ubezpieczenia każdemu, kto ma uzasadniony powód, aby o to prosić. Nie musisz informować policji w przypadku drobnego wypadku, ale jeśli masz wątpliwości, zadzwoń pod numer 0845 600 5 700, albo w przypadku poważnego wypadku, zadzwoń na policję, używając numeru 999 dla nagłych wypadków.

5. Szkolnictwo

Szkoły

Kiedy dzieci idą do szkoły?

W **Szkocji (Scotland)** dzieci muszą uczęszczać do szkoły podstawowej, kiedy mają 5 lat. W wieku lat 12 przechodzą do szkoły średniej, gdzie przebywają do ukończenia 16 lat, po czym mogą opuścić szkołę lub zostać w

szkole jeszcze przez 2 lata, aby dalej się uczyć w celu zdobycia więcej kwalifikacji.

Gdzie dzieci chodzą do szkoły?

Zwykle dzieci uczęszczają do swojej miejscowej szkoły podstawowej lub średniej, ale zazwyczaj zależy to od miejsca zamieszkania.. Aby dowiedzieć się, która to jest twoja szkoła lokalna , skontaktuj się ze swoim miejscowym **Urzędem Szkolnictwa (Education Office)**, patrz <http://www.aberdeenshire.gov.uk/schools/index.asp>. Jeśli nie chcesz, aby twoje dziecko chodziło do szkoły miejscowej, musisz złożyć wniosek o umiejscowienie. Formularze aplikacyjne są dostępne w szkołach i urzędach szkolnych.

W jaki sposób rodzice zapisują dziecko do szkoły?

Zazwyczaj rodzic kontaktuje się z dyrektorem swojej szkoły miejscowej. Jeśli rodzic potrzebuje tłumacza, powinno być możliwe zapewnienie go.

Dzieci ze specjalnymi potrzebami.

Niektóre dzieci otrzymują dodatkową pomoc w edukacji. Są różne rodzaje pomocy, jaką takie dzieci mogą otrzymać, w zależności od ich potrzeb.

Usługi Psychologii Wychowawczej (Educational Psychology Service)

Psycholodzy Edukacyjni (Educational Psychologists) pracują z dziećmi, które mają trudności w szkole. Pracują oni również z rodzicami oraz nauczycielami i mogą doradzić, w jaki sposób dzieciom pomóc.

Szkoły Specjalne

Istnieją szkoły specjalne dla dzieci z poważnymi trudnościami w nauce. W **Aberdeenshire** są cztery takie szkoły. Dzieci idą do takich szkół tylko po obserwacji przez **Psychologa Edukacyjnego (Educational Psychologist)**.

Angielski jako język dodatkowy

Istnieją specjaliści nauczyciele pracujący z dziećmi, które nie posługują się jęz. angielskim w domu. Jeśli tak jest u ciebie w domu, należy powiedzieć dyrektorowi, zapisując dziecko do szkoły.

Służba Pomocy Zmysłowej

Istnieje zespół nauczycieli specjalistycznych, którzy pracują z dziećmi, mającymi zaburzenia słuchu lub wzroku. Powiadom dyrektora, zapisując swoje dziecko do szkoły.

Transport szkolny

Jeśli mieszkasz blisko swojej szkoły, twoje dziecko zazwyczaj będzie chodziło do szkoły na piechotę. Jeśli twoje dziecko uczęszcza do szkoły podstawowej i mieszkasz w odległości większej niż 2 mile, twoje dziecko otrzyma bezpłatny transport. W przypadku dzieci, uczęszczających do szkoły średniej, musisz mieszkać w odległości większej niż 3 mile od swojej rejonowej szkoły średniej, aby przysługiwał ci bezpłatny transport. Jeśli twoje dziecko nie uczęszcza do swojej szkoły rejonowej, z powodu złożonego wniosku o umieszczenie, wówczas twemu dziecku nie przysługuje bezpłatny transport.

Posiłki szkolne

Wszystkie szkoły podstawowe i specjalne zapewniają obiady. Ceny i więcej szczegółów znajdziesz na stronie www.aberdeenshire.gov.uk/schools/school_meals/primary.asp.

Dotacje na odzież

Niektórzy rodzice mogą otrzymać dotacje na odzież. Więcej informacji znajdziesz na stronie www.aberdeenshire.gov.uk/parentscarers/financial/clothing.asp

Szkolnictwo dalsze i wyższe

Masz wiele możliwości podjęcia szkolenia w takich dziedzinach, jak:

- Angielski jako drugi język
- Uzyskać uznawane kwalifikacje w takich dziedzinach, jak biznes, informatyka, inżynieria itp.
- Krótkie kursy z przedmiotów takich, jak zdrowie i bezpieczeństwo, pierwsza pomoc itp.
- Ogólne zainteresowania i hobby, jak np. historia, sport i sztuka.

Kursy są prowadzone w ciągu dnia, wieczorem i czasami w weekend. **Banff and Buchan College** oraz **Aberdeen College** są lokalnymi uczelniami do dalszej edukacji na terenie Aberdeenshire. W **mieście Aberdeen (Aberdeen city)** są również uniwersytety oraz więcej placówek oświatowych. Więcej informacji znajdziesz na stronie www.learndirect.com

Nauka w społeczności lokalnej

Na temat możliwości nauki w społeczności lokalnej dowiesz się, wchodząc na stronę www.aberdeenshire.gov.uk/cld/index.asp

6. Służby pomocy w nagłych wypadkach

Istnieją następujące Służby pomocy w nagłych wypadkach:

- Policja
- Służba Straży pożarnej i Ratownictwa
- Pogotowie ratunkowe
- Ochrona wybrzeża

W nagłych wypadkach (jak np. wypadek samochodowy lub pożar domu) zadzwoń pod numer 999. Zostaniesz spytany, która służba jest ci potrzebna. W Zjednoczonym Królestwie te usługi są zazwyczaj *bezpłatne*.

Policja

Możesz potrzebować skontaktować się z policją, ponieważ:

- Jesteś ofiarą przestępstwa; lub
- Jesteś świadkiem przestępstwa
- Uczestniczysz w wypadku drogowym; lub
- Potrzebujesz informacji

Większość miast posiada posterunek policji, który może nie być czynny 24 godziny na dobę. Jeśli jest on zamknięty, zadzwoń do **Centrum Obsługi (Service Centre)** pod numer 0845 600 5700 lub zobacz www.grampian.police.uk.

Narkotyki kontrolowane

Posiadanie pewnych rodzajów narkotyków jest nielegalne. Do nich należą konopie indyjskie, amfetamina, heroina, ecstasy, kokaina, crack kokaina i inne.

Posiadanie niektórych narkotyków, mimo że są dostępne na receptę od lekarza, jest nielegalne, jeśli nie zostały ci przepisane. Jeśli któryś z tych narkotyków zostanie u Ciebie znaleziony, grozi ci kara grzywny lub więzienia, albo jedno i drugie.

Broń

Ogólnie rzecz biorąc, nie wolno nosić przy sobie noży ani broni palnej. W miejscu publicznym można jedynie nosić małe, składane noże kieszonkowe, o ostrzu krótszym niż 7.62 cm i *nie wolno nosić* broni do ochrony osobistej.

Do tego, aby posiadać broń palną, jakiegokolwiek rodzaju, z wyjątkiem broni powietrznej, wymagane jest zezwolenie na broń palną lub wiatrówkę, wydane przez policję, adres emailowy firearms.licensing@grampian.pnn.police.uk.

Palenie/Alkohol

Musisz mieć co najmniej 18 lat, aby kupić papierosy lub inny towar, albo kupić napoje alkoholowe. Dostarczanie papierosów lub alkoholu dzieciom poniżej 18 lat jest nielegalne. W niektórych strefach regulamin zabrania picia alkoholu na zewnątrz – te obszary będą odpowiednio oznakowane. Nie wolno przynosić własnego alkoholu do pubów.

Seks

Musisz mieć 16 lat lub powyżej, aby uprawiać stosunki seksualne z inną osobą, która również musi mieć 16 lat lub powyżej.

Zbrodnie nienawiści

Zbrodnią nienawiści jest każde przestępstwo, motywowane wrogością lub uprzedzeniem, opartym na:

- niepełnosprawności
  - rasie
  - religii lub przekonaniu
  - orientacji seksualnej
  - płci
  - transpłciowości
- ofiary.

Wszystkie zbrodnie nienawiści są ważne. Nie ma zbrodni nienawiści, która byłaby zbyt mała, aby ją zgłosić na policję. Każdy może być ofiarą zbrodni nienawiści. Wszyscy mamy jakąś tożsamość rasową, orientację seksualną, czy też pewnego rodzaju przekonania. Każdy z nas może stać się celem, z powodu pewnych aspektów naszej tożsamości. Walka ze zbrodnią nienawiści pomaga każdemu z nas.

Zbrodnię nienawiści możesz zgłosić pod numerem tel. 0845 600 5700.

Straż pożarna

Służba Straży pożarnej i Ratownictwa w Grampian (Grampian Fire and Rescue Service) (GFRS) zapewnia ochronę pożarową przez 24 godziny na dobę, 7 dni w tygodniu, na terenie całej północno-wschodniej Szkocji. Zapewniają oni szkolenie oraz informacje, aby pomóc zmniejszyć ryzyko pożaru oraz poprawić bezpieczeństwo w domu i miejscu pracy. **Straż pożarna (Fire Service)** reaguje również na wypadki drogowe, pracując wraz z **Policją okręgu Grampian (Grampian Police)** oraz z innymi, aby promować bezpieczeństwo na drodze.

Większość tych usług jest *bezpłatna* dla każdego, kto mieszka i pracuje w tym rejonie.

Twój dom może stanowić większe ryzyko wybuchu pożaru, niż myślisz. W północno-wschodniej Szkocji co roku ma miejsce ponad 600 pożarów domów. Czy spojrzalesz na ryzyko w swoim domu?

Bezpłatne informacje o tym, jak chronić swój dom, znajdziesz na stronie www.grampianfrs.org.uk

Informacje są również dostępne na stronie rządu Szkocji www.dontgivefireahome.com

Ulotki informacyjne dotyczące bezpieczeństwa pożarowego są też dostępne w różnych językach w lokalnej straży pożarnej.

Pamiętaj, jeśli wybuchnie pożar

- **WYJDŹ NA ZEWNĄTRZ**
- **TRZYMAJ SIĘ Z DALEKA**
- **WEZWIJ STRAŻ POŻARNĄ**

W nagłym wypadku zadzwoń pod numer 999 i poproś **Straż pożarną (Fire Service)**.

7. Zatrudnienie

Program Rejestracji Pracowników (Worker Registration Scheme) dotyczy cię tylko wtedy, jeśli pochodzisz z następujących krajów:

- **Cypr (Cyprus)**
- **Czechy (Czech Republic)**
- **Estonia (Estonia)**
- **Węgry (Hungary)**
- **Łotwa (Latvia)**
- **Litwa (Lithuania)**
- **Malta (Malta)**
- **Polska (Poland)**
- **Słowacja (Slovakia)**
- **Słowenia (Slovenia)**

W ciągu miesiąca od podjęcia pracy *musisz* zarejestrować się w **Programie Rejestracji Pracowników Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (Home Office Worker Registration Scheme)** (www.workingintheuk.gov.uk), składając wypełniony formularz **WRS**. Formularz ten można wydrukować ze strony internetowej www.workingintheuk.gov.uk. *Formularz musi być wypełniony zarówno przez Ciebie, jak i przez Twoją pracodawcę.*

Pracownicy pochodzący z **Bułgarii (Bulgaria)** i **Rumunii (Romania)** wymagają zezwolenia na pracę przed rozpoczęciem pracy w UK. Patrz www.ukba.homeoffice.gov.uk/workingintheuk/eea/wrs/whomustregister/

Wraz z aplikacją trzeba również dołączyć następujące dokumenty:

- List od twojego pracodawcy, potwierdzający, że pracujesz
- 2 zdjęcia paszportowe
- Twój passport/dowód osobisty
- Opłata £50 (przekazem pocztowym, czekiem lub kartą kredytową)

Jeśli nie złożysz aplikacji w ciągu miesiąca od rozpoczęcia pracy, twoje zatrudnienie będzie *nielegalne*.

Przy rejestracji otrzymasz:

- kartę rejestracyjną
- świadectwo rejestracji
- twój passport lub dowód osobisty zostanie odelany.

Musisz powtórzyć ten proces przy każdej zmianie pracodawcy.

Podatek

Jeśli jesteś pracownikiem, twój pracodawca potrąci podatek dochodowy z twojego wynagrodzenia, za każdym razem, kiedy dostajesz wypłatę, oraz wyśle go do urzędu skarbowego Inland Revenue. Jest to tzw. **Płaca od zarobków (Pay As You Earn) (PAYE)**. Gdy/jeśli wracasz do swojego kraju, może ci przysługiwać zwrot podatku.

Ubezpieczenie państwowe

Jeśli jesteś zatrudniony i mieścisz się w grupie wiekowej od 16 do 65 lat, musisz płacić **Składki na ubezpieczenie państwowe (National Insurance contributions) (NICs)**. Niektóre płace ustawowe (np. ustawy zasiłki chorobowy oraz ustawy zasiłki macierzyński) zależą od wpłaconych składek.

Jeśli nie posiadasz jeszcze numeru **Ubezpieczenia państwowego (National Insurance) (NI)**, *musisz* złożyć o to wniosek, jak tylko rozpoczniesz pracę. W celu ubiegania się o numer, zadzwoń do centrali telefonicznej, aby umówić się na wywiad twarzą w twarz. Oto number centrali telefonicznej: 0845 600 643. Potrzebujesz zabrać tam ze sobą dowód tożsamości oraz zaświadczenie, że pracujesz, np. list od pracodawcy.

Musisz podać pracodawcy swój numer **Ubezpieczenia państwowego (National Insurance) (NI)**. Ten numer jest wyłączny tylko dla ciebie. Jest on używany:

- jako numer referencyjny w systemie świadczeń Zjednoczonego Królestwa i
- do rejestrowania twoich składek na ubezpieczenie państwowe **NI**.

Szukanie pracy

Możesz szukać pracy, odwiedzając biuro **Urzędu pracy (Job Centre Plus)**, zgłaszając się bezpośrednio do firm lub kontaktując się z prywatną agencją zatrudnienia. Większość dużych miast posiada **Urząd pracy (Job Centre Plus)**, gdzie personel udzieli ci pomocy i porady. Informacje na temat **Job Urzędu pracy (Job Centre Plus)** można znaleźć na stronie www.dwp.gov.uk. Oferty pracy są też ogłaszane w lokalnych gazetach oraz co tydzień w piątek w **“Press and Journal”**.

Prawa pracownicze

Prawo pracy bywa skomplikowane. Jeśli masz jakąś wątpliwość lub problem, spytaj najpierw swego pracodawcę, albo zajrzyj na stronę www.direct.gov.uk.

Po poradę w jakimś konkretnym problemie możesz zgłosić się do **Biura Porad Obywatelskich (Citizens Advice Bureau) (CAB)** lub odwiedzić następujące strony internetowe:

www.worksmart.org.uk/rights/ lub zadzwonić pod numer tel. 0800 917 2368, aby uzyskać kopię ulotki „**Praca w Zjednoczonym Królestwie – Poznaj swoje prawa**” („**Working in the UK – Know your Rights**”), która jest dostępna w kilku językach.

W celu uzyskania więcej informacji na temat świadczeń rządowych, połącz się z www.dwp.gov.uk/international/social-security-agreements/

Płaca minimalna

Większość pracowników, w tym pracownicy agencji, muszą otrzymać przynajmniej płacę minimalną. Aby dowiedzieć się, jaka jest minimalna płaca, wejdź na stronę www.direct.gov.uk lub zadzwoń na infolinię **Płacy minimalnej (Minimum Wage)** 0845 600 678.

Pracodawca może tylko wtedy potrącać z wynagrodzenia, gdy:

- wymaga tego od niego prawo (np. odliczenie **PAYE** lub **NI**)
- pozwala mu na to umowa pracownika
- ma zgodę pracownika *na piśmie*, przed potrąceniem.

Regulamin czasu pracy

Regulamin czasu pracy (Working Time Regulations) stwierdza, że:

- średni tygodniowy czas pracy nie przekracza 48 godzin (możesz wybrać, żeby dłużej pracować, ale musi to być uzgodnione na piśmie z twoim pracodawcą)
- średni dobowy czas pracy dla pracowników nocnej zmiany jest ograniczony do 8 godzin
- pracownicy nocni muszą mieć zaoferowane badanie stanu zdrowia

- minimalny dzienny (11 godzin) oraz tygodniowy (1 dzień) okres odpoczynku
- przerwy na odpoczynek w pracy (20 minut co 6 godzin)
- płatny urlop roczny (4 tygodnie – proporcjonalnie do wypracowanych godzin).

Ochrona Zdrowia i Bezpieczeństwo Pracy (BHP)

Zarówno ty jak i twój pracodawca jesteście odpowiedzialni za zdrowie i bezpieczeństwo w miejscu pracy.

Ustawowy zasiłek chorobowy (Statutory Sick Pay) (SSP)

Pracownicy nieobecni w pracy z powodu choroby dłużej niż 4 dni, którzy płacą wystarczające składki **NI**, mogą kwalifikować się do otrzymania **SSP**. Płaci go pracodawca.

Pracownicy agencji, płacący składki **NI**, *mogą* być uprawnieni do **SSP**, w zależności od tego, czy pracują w czasie choroby.

Ustawowy zasiłek macierzyński (Statutory Maternity Pay) (SMP)

Zatrudnione kobiety/pracownice w ciąży, przy ciągłym 26-tygodniowym zatrudnieniu, mają prawo do **SMP** na 15 tygodni przed narodzeniem dziecka. Jeśli nie kwalifikujesz się do **SMP**, możesz starać się o zasiłek macierzyński w swoim lokalnym biurze świadczeń, w zależności od twoich składek **NI**.

Pracownicy niepełno-etatowi

Pracownicy niepełno-etatowi muszą być traktowani w swoim warunkach tak samo, jak pracownicy pełno-etatowi.

8. Wiara, religia i przekonania

W rejonie Aberdeenshire popierane są wszystkie religie i przekonania; po dalsze szczegóły wejdź na stronę <http://www.scottishinterfaithcouncil.org/4.html>.

9. Zdrowie

Narodowa Służba Zdrowia (National Health Service) (NHS)

Narodowa Służba Zdrowia (National Health Service), znana jako **NHS**, jest służbą narodową zarządzaną przez państwo, która to zapewnia bezpłatną opiekę zdrowotną w Zjednoczonym Królestwie obywatelom UK oraz obywatelom innych krajów, którzy również kwalifikują się do bezpłatnej opieki zdrowotnej w Wielkiej Brytanii. Personel twojego lokalnego centrum zdrowia lub przychodni poinformuje cię, czy przysługuje ci bezpłatna opieka zdrowotna.

Lekarz ogólny (GP)

GP jest twoim lokalnym lekarzem osobistym NHS. Jeśli jesteś chory lub obawiasz się o swoje zdrowie, czy też o zdrowie kogoś z rodziny, powinieneś zobaczyć się ze swoim lokalnym **GP**. Miejsce, gdzie widzisz się ze swoim **GP**, nazywa się przychodnią lub centrum zdrowia. Lekarze **GP** często pracują wspólnie w małych grupach, zwanych praktyką. Wiele praktyk ma lekarzy **GP** obojdwu płci, męskiej i żeńskiej. Jeśli twoja wiara, religia czy kultura wymaga, abyś ty lub ktoś z członków twojej rodziny był leczony przez **GP** tej samej płci, proszę powiedzieć recepcjonistce **GP** gdy przyjdiesz zarejestrować się po raz pierwszy.

Większość przychodni i centrów zdrowia ma dostęp dla wózków inwalidzkich, drzwi otwierane elektronicznie oraz toalety, przystosowane do potrzeb pacjentów niepełnosprawnych.

Wszystkie przychodnie **GP** mają dostęp do tłumaczy za pośrednictwem urządzenia linii językowej.

Jakie usługi zapewniają lekarze GP?

Lekarze **GP** są zwykle pierwszym punktem kontaktu medycznego z **NHS**. Są oni odpowiedzialni za ogólną i stałą opiekę nad zarejestrowanymi u nich pacjentami. Lekarze **GP** zapewniają poradę oraz leczenie. Jeśli wymagane jest dalsze leczenie lub zbadanie jakiegoś problemu, **GP** to skoordynuje oraz upewni się, że zostanie to zrealizowane. Dalsze leczenie może być prowadzone przez twojego **GP**, bądź przez jednego z członków jego zespołu, jak np. pielęgniarkę, położną, czy też pielęgniarkę środowiskową, a jeśli to konieczne, poprzez skierowanie do lekarza specjalisty, tzw. konsultanta lub do innych służb specjalistycznych.

Dlaczego warto rejestrować się u lekarza ogólnego?

Prosząc o zarejestrowanie u swojego lokalnego **GP**, zwracasz się zwyczajnie z prośbą do swego lokalnego **GP** o wzięcie odpowiedzialności za twoją stałą opiekę medyczną. Jeśli zostaniesz zaakceptowany, **GP** tym samym potwierdza, że akceptuje on czy ona tę odpowiedzialność. Wtedy już wiesz, gdzie się udać, aby uzyskać lokalną opiekę medyczną.

Usługi dentystyczne

W przeciwieństwie do usług **GP**, za **usługi dentystyczne w ramach NHS (NHS dental services)** uiszcza się opłatę. Opłata zależy od zapewnianego typu leczenia. **Usługa dentystyczna w ramach NHS (NHS dental service)** zapewniana jest na dwa sposoby:

- Stomatolodzy na stałej pensji, zatrudnieni przez **NHS**, którzy pracują tylko dla **NHS**
- Ogólnie praktykujący dentyści, będący niezależnymi kontraktorami, którzy często zapewniają mieszane leczenie dentystyczne, zarówno w ramach **NHS**, jak też prywatne, i również przyjmują prywatnych pacjentów.

Usługi farmaceutyczne

Farmaceuta

- Dozuje leki przepisane na receptę
- Sprzedaje leki bez recepty
- Zapewnia poradę i udziela odpowiedzi na ewentualne pytania, odnośnie wyboru i stosowania właściwych leków
- Zapewnia poradę odnośnie leczenia codziennych dolegliwości oraz pomoże ci zdecydować, czy potrzebujesz zobaczyć się z lekarzem.

10. Budownictwo mieszkaniowe

Mieszkanie można uzyskać w następujący sposób:

- Od pracodawcy
- Przez wynajęcie od prywatnego właściciela
- Zakwaterowanie w pensjonacie ze śniadaniem
- W schronisku
- Wynajem od **Spółdzielni mieszkaniowej (Housing association)**
- Wynajem od **Władz lokalnych (Rady) (Local Authority (Council))**
- Kupno domu – nieruchomości na sprzedaż są zwykle ogłaszane w lokalnych biurach adwokackich

Jeśli chcesz wynająć dom, masz trzy możliwości wyboru:

- Władza lokalna
- Spółdzielnie mieszkaniowe
- Zarejestrowani właściciele prywatni.

Aby zdecydować, od kogo wynająć, musisz wiedzieć, co każdy z tych właścicieli oferuje i jakie są różnice.

Istnieją dwie możliwości wynajęcia domu od **Rady oraz Spółdzielni mieszkaniowych (Council and Housing Associations):**

- Aplikując o mieszkanie z umieszczeniem na liście oczekujących do momentu, gdy odpowiednie mieszkanie będzie dostępne
- Jeśli jesteś bezdomny lub grozi ci bezdomność, powinieneś zgłosić się po radę do swego **lokalnego Urzędu mieszkań komunalnych (local Council Housing Office)** www.aberdeenshire.gov.uk, www.aberdeencity.gov.uk, www.moray.gov.uk

Dostęp do mieszkalnictwa władz lokalnych będzie zależał od tego, ile czasu pracujesz w Wielkiej Brytanii. Popyt na mieszkania w większości rejonów **hrabstwa Aberdeen (Aberdeenshire)** jest bardzo wysoki i nieruchomości są wynajmowane w oparciu o potrzeby mieszkaniowe ludzi. W zależności od twoich okoliczności, możesz czekać dosyć długo, zanim otrzymasz pomoc.

Jakość prywatnie wynajmowanych mieszkań się różni i powinieneś sprawdzić, czy właściciel twego domu lub agencja wynajmu są zarejestrowani w **Radzie (Council)**, co jest wymogiem prawnym.

Zanim właściciele zostaną zarejestrowani, **Rada (Council)** sprawdzi, czy jest on/ona odpowiednią osobą, aby wynajmować domy. Niektóre wynajmowane nieruchomości mogą również wymagać zezwolenia, wydanego przez **Radę (Council)**. Są to tzw. **Domy wielokrotnego wynajmu (Houses of Multiple Occupation) HMOs**, czyli domy lub mieszkania, zajmowane przez przynajmniej 3 osoby, pochodzące z różnych rodzin. Domy te są przedmiotem szczegółowej kontroli ze strony **Rady (Council)** oraz **Służby Straży Pożarnej i Ratownictwa rejonu Grampian (Grampian Fire and Rescue Service) (GFRS)**, aby upewnić się, że są one bezpieczne i nadają się do tego, by w nich mieszkać. Jeśli masz obawy odnośnie właściciela lub domu, w którym mieszkasz, należy skontaktować się ze **Środowiskową Służbą Zdrowia Rady (Council Environmental Health Service)**; w hrabstwie **Aberdeen (Aberdeenshire)** należy zadzwonić pod numer tel. 01467 628153 lub drogą emailową za pośrednictwem strony internetowej www.aberdeenshire.gov.uk ; w rejonie Moray www.moray.gov.uk , a w mieście **Aberdeen (Aberdeen City)** www.aberdeencity.gov.uk .

Dalsze informacje są do zdobycia na stronie internetowej **Szkockiej Egzekutywy (Scottish Executive)** www.betterrentingscotland.com

11. Wypoczynek

Dalsze informacje na temat ośrodków wypoczynkowych oraz pływalni znajdziesz, odwiedzając strony:

www.aberdeenshire.gov.uk/recreation/swimleisure/index.asp
www.moray.gov.uk/moray_section/section_2173.html
www.aberdeencity.gov.uk/xazAtoZ.asp?idn=6296

12. Biblioteki

Oprócz bezpłatnego wypożyczania książek, biblioteki publiczne zapewniają również inne usługi, jak np. :

- Bezpłatny dostęp do komputera, w tym bezpłatny dostęp do internetu i innych programów, zapewnianych za pośrednictwem go@I, sieć ludzkich kontaktów w bibliotekach **hrabstwa Aberdeen (Aberdeenshire)**. Dostępna jest też pomoc i porada personelu biblioteki odnośnie używania tych urządzeń.
- Zapewnianie książek, książek mówionych, video, DVD, CD, lokalnych gazet i innych materiałów. Dostępna jest też bezpłatna usługa na żądanie sprowadzenia jakiegokolwiek pozycji z dowolnej branży.
- Katalog internetowy, z którego możesz korzystać podczas szukania pozycji, jaką chcesz pożyczyć; lub do celów zarezerwowania pozycji, odnowienia książki, bądź sprawdzenia twego konta w wypożyczalni.

Dalsze informacje na temat usług bibliotekarskich w **hrabstwie Aberdeen (Aberdeenshire)** dostępne są na stronie www.aberdeenshire.gov.uk/libraries/index.asp

13. Urzędy pocztowe (**Post Offices**)

Urząd pocztowy (Post Office) sprzedaje znaczki pocztowe na listy i paczki, jak również zapewnia informacje i formularze na dyskietki podatku drogowego oraz licencję telewizyjną. Dostępne są też inne usługi, jak np. wysyłanie pieniędzy za granicę. Odwiedź strony: www.royalmail.com i www.postoffice.co.uk

14. Praca Socjalna (**Social Work**)

Rada hrabstwa Aberdeen (Aberdeenshire Council) zapewnia usługi **Opieki wspólnotowej (Community Care)**, w celu pomocy ludziom, którzy stykają się z różnymi trudnościami; z niepełnosprawnością zmysłową lub fizyczną; z problemami zdrowia psychicznego czy nadużywania substancji. Aby dowiedzieć się, czy kwalifikujesz się do tego, by skorzystać z usług **Opieki wspólnotowej (Community Care)**, należy zdobyć informacje w swoim lokalnym biurze **Pracy Socjalnej (Social Work)**; wejdź na stronę www.aberdeenshire.gov.uk.

Usługi **Opieki na Dziećmi (Child Care)** mogą zapewnić poradę i dostarczyć informacje na tematy dotyczące dzieci i rodzin, np. jak zarejestrować narodziny dziecka, jak otrzymać pomoc do opieki nad dzieckiem; zadzwoń pod numer tel. 0800 2983330 lub odwiedź stronę www.childcarelink.gov.uk/aberdeenshire

Serwis informacyjny Opieki nad dziećmi rejonu Aberdeenshire (Aberdeenshire Childcare Information Service)

Te usługi mogą dostarczyć wskazówek oraz informacji na tematy dot. dzieci i rodzin, jak np. nauczanie przedszkolne; a także jak otrzymać pomoc w znalezieniu oraz opłaceniu opieki nad dzieckiem. Usługi te nie mogą polecać swoich dostawców, ale oferują bezstronne i kompleksowe informacje, aby pomóc rodzicom dokonać świadomego wyboru.

Służba ta oferuje również usługi znakowania, aby pomóc rozmówcom odpowiedzieć na pytania, odnoszące się do tematów, dotyczących dzieci lub rodzin, a wykraczających poza zakres ich kompetencji.

Możliwe, że twój pracodawca również będzie ci w stanie pomóc w uzyskaniu dostępu do **kuponów na opiekę nad dzieckiem (Childcare Vouchers)**, za pośrednictwem **programu poświęcenia wynagrodzenia (salary sacrifice scheme)**.

Proszę być świadomym, że łamiesz prawo i możesz być za to oskarżony, jeśli zostawiasz swoje dzieci w domu same bez nadzoru, nawet na bardzo krótki okres czasu. Proszę upewnić się, że masz zawsze na miejscu zorganizowaną opiekę na dzieckiem.

Ochrona dziecka

Ochrona dzieci jest odpowiedzialnością każdego z członków społeczności, a nie tylko służb ochrony dziecka.

Pamiętaj – jeśli podejrzewasz nadużycie, nie polegaj na innych, aby to zauważyli.

Jeśli chcesz z kimś porozmawiać, starać się o pomoc, przekazać informacje czy jakieś obawy:

- **W ciągu dnia**, możesz zadzwonić do swojego **lokalnego urzędu pracy socjalnej (local social work office)** lub do **pielęgniarki środowiskowej (health visitor)**, czy też na policję
- W innych godzinach istnieje **służba pracy socjalnej w nagłych wypadkach po godzinach (emergency out of hours social work service)**. Służba ta jest dostępna **w nocy** oraz **w weekendy** pod numerem telefonu **0845 840 0070**.
- Możesz również skontaktować się z **Policją (Police)** o każdej porze pod numerem **0845 600 5 700**
- Istnieje również **narodowa infolinia ochrony dzieci (national child protection helpline)** (telefon bezpłatny 24-godz.) pod numerem **0800 022 3222**.

Przemoc w domu

Jest wiele organizacji, które mogą pomóc ofiarom przemocy w domu, oraz zaleca się odwiedzić stronę www.aberdeenshire.gov.uk/care/help/protection/domestic_abuse/index.asp albo zadzwonić pod numer 01771 638200, 01358 725756 lub 01330 824991 po poradę, pomoc i wsparcie.

15. Telewizja

Jeśli korzystasz z telewizji (TV), musisz mieć abonament telewizyjny. Koszt abonamentu różni się w zależności od tego, czy jest to telewizja kolorowa, czy czarno-biała. Możesz opłacić abonament telewizyjny na pocztę. Jeśli wynajmujesz nieruchomość i właściciel zapewnia telewizję, też musisz zdobyć licencję telewizyjną. Jeśli nie opłacisz abonamentu, możesz dostać karę grzywny £1,000. Odwiedź stronę www.tvlicensing.co.uk

16. Podróż

www.visitscotland.org